

ՓՈԽՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԻԵՐԸ ՏԱՎՈՒԾԻ ՍԱՅՄԱՆԱՄԵՐՁ ԳՅՈՒՂԵՐՈՒՄ

Հարյուրամյակներ շարունակ հանրային հարաբերություններում կարևոր դեր ու նշանակություն է ունեցել մարդկանց և ընտանիքների փոխօգնությունը, որն այսօր էլ պահպանվում է: Հարևանների, ազգակիցների, համայնքների միջև ավանդակա-նորեն ձևավորված փոխօգնությունը արտահայտվել է տնտեսական զբաղմունքների մեջ, առօրյա կենցաղում, անհատական և համայնքային շինարարական և այլ աշխատանքներում: Տնտեսական փոխօգնությունը նպաստել է գյուղատնտեսական գործերի արդյունավետ իրականացմանը: Սույն հոդվածը ներկայացնում է Տավուշի մարզի սահմանամերձ գյուղերում 2016–2017 թթ. հավաքված ազգագրական նյութը, որի տեղեկատվությունը տարբեր տարիքի և սեռի մարդիկ են Բերդավան, Բաղանիս, Դովեղ գյուղերից:

Հիմնաբառեր՝ Տավուշ, գյուղ, փոխօգնություն, սահմանամերձ, ավանդույթ, գյուղատնտեսություն:

Ներածություն

Պատերազմից և հոդերի սեփականաշնորհումից հետո տնտեսական փոխօգնության ոլորտները խորհրդային վերջին տասնամյակի համեմատ ավել-լացել են, ինչի մասին վկայում են հենց իրենք՝ տեղեկատուները. *«Խորհրդային շրջանում մարդ ավելի քիչ օգնության կարիք զգեր, քանց էսօր: Էսօր մարդ ավել-լի շար ա օգնում մեկ-մեկու քանց էն ժամանակ: Էն ժամանակ լավագույն դեպ-քում գների, ասեիր՝ էսօր մի հարյուր ռուբլի փող ա պերք: Էն ժամանակ մի կրորդ հող ուներ՝ 400–500 մեյր, էդ հավեսի համար կմշակեիր: Մեկ էլ կարող ա ինչ-որ մեկը րուն սարքելիս ըլեր, գներինք օգներինք»¹:*

Տավուշի մարզում փոխօգնության բարձր ցուցանիշ են գրանցել նաև էթ-նոսոցիոլոգիական հետազոտությունները, ըստ որոնց՝ հատկապես գյուղերում այն կազմում է 68%: 1980թ. հետ համեմատած՝ գյուղական բնակավայրերում այս ցուցիչն աճել է շուրջ 7%-ով²:

Դրան զուգահեռ, վերջին տասնամյակում տարբեր աշխատանքների իրականացման նպատակով միմյանց օգնելը աստիճանաբար տեղը զիջել է վարձու աշխատանքին: Տեղեկատուներից մեկի խոսքով՝ *«Առաջ անվարձ էր, հիմա նոր՝ էս վերջին ժամանակները, արդեն գոյության, ասրելու հարց ա, որ մարդիկ փող չունին, կամա թե ակամա ուզում են, ասենք՝ փերը կոպորելու հա-*

1 Բերդավան, 2016 թ., տղամարդ 59 տ.:

2 Զաքարյան 2010, 32:

մար 2000 դրամ են ուզում: Եթե առաջ քեզ նվիրաբերություն աներ, փեր կորորեր և այլն, հիմա արդեն դու դրա համար վարձարարում ես, որովհետև արդեն նյութականն ա մեջտեղ գալիս: Ինչ անի, ապրելու հնար չունի»³:

Խոտհոուն

Տնտեսական փոխօգնության պարզ ձևերից ամենատարածվածը խոտհնձի շրջանում միայնաց օգնության ձեռք մեկնելն էր: Ըստ էության, դա պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ խոտհոունը կարճ ժամանակահատվածում իրականացնելու անհրաժեշտություն կար, քանի դեռ ձմեռվա համար որպես անասանկեր մթերվող խոտը չէր չորացել:

Խոտհնձի ժամանակ փոխօգնությունն անկայուն բնույթ ուներ. տարբեր տարիների միայնաց կարող էին օգնության հասնել տարբեր մարդիկ: Հիմնականում միայնաց օգնելու համար համախմբվում էին ընկերներով, իսկ երբեմն էլ հարևաններով կամ ազգականներով. «Խոտը հնձել ա, խոտը կրել ա՝ համախմբվում ենք: Թաղով, ընկերներով հավաքվում ենք, ում հետքս աստղը բռնում ա, ու գնում խոտերը բերում: Սկզբում գնում ենք նրանք բերում, հետքս բռնք բերում... հերթով բերում ենք: Հիմա մի քիչ գներն ա թանկացել: Մի ժամանակ խոտը բերելու համար փող չէին վերցնում. տրանսպորտը՝ որպես գեղացի, փող չէր վերցնում, մենակ վառելիքի համար էինք տալիս»⁴:

Այլ իրավիճակ էր տիրում եղբայրների պարագայում: Հաճախ եղբայրների պատկանող հողատարածքները գտնվում էին հարևանությամբ, և, բնական է, որ վերջիններս հողի հետ կապված աշխատանքները պիտի համատեղ կատարեին. «Դե բարեկամները միշտ էլ կանգնած են իրար թիկունք. օրինակ՝ մեր հողերը ես, իմ երկու ախպերները, իմ հորոխպոր տղերքը մի տեղ ենք սրացել, իրար կպած ա մեր հողերը: Էղել ա՝ ես գնացել եմ, տեսել եմ իմ ախպերը կամ իմ հորոխպոր տղեն ընդի աշխատում ա, մի գերանդի էլ ես եմ վեր ունում, մի պերիոդ օգնում, կամ՝ հակառակը: Իսկ սովորական օգնություն լինում ա, դե բարեկամներ ենք, իրար տուն գնալ-գալ, մեկին պակաս-պուստ, իրար օգնում ենք: Առանց դրա չի լինի, մենակ չես կարա սրել ապրես»⁵:

Գյուղատնտեսական այլ աշխատանքներ

Փոխադարձ օգնությունն առկա էր այլ տնտեսական աշխատանքներում ևս՝ այգեգործության, դաշտավարության, անասնապահության և այլ բնագավառներ: Եթե գյուղացիներից մեկը օգնել է մյուսներին նմանատիպ աշխատանքների կատարման ժամանակ, ապա ինքը ևս կարող է ակնկալել վերջիններիս աջակցությունը. «Եգիպտացորենի մշակման հետ կապված գիտեմ մի 5–6 մարդ, որ էս երկու օրը գալու են՝ օգնության կարգով, ես արել եմ իրենց համար ու իրավունք ունեմ իրենց կանչելու»⁶:

3 Բերդավան, 2016, թղթակառու կին:

4 Բաղանիս, 2016 թ, տղամարդ 63 տ.:

5 Բերդավան, 2016 թ.:

6 Բերդավան, 2016 թ., տղամարդ 69 տ.:

Գյուղական համայնքներում հարևան սեփականատերերի համատեղ տնտեսական գործունեության հիմքի վրա ստեղծված կոոպերատիվներ գոյություն չունեն, չնայած դրա դրական ընկալմանը: Մեջբերենք տեղեկատուներից մեկի խոսքը. «Կոոպերատիվը մարդուն համախմբում ա, համարեղ աշխատանքը ավելի ձեռնարու ա, օրինակ՝ սովխոզ էր կամ կոլխոզ, ինչ վար էր, ասել ժողովրդին՝ սելը բարձեին, պանիրը, յուղը և այլն, բերեին թաղերում աշխօրի դիմաց բաժանեին, էն իրանց համար ավելի ձեռնարու էր, քանց թե էս վարիանրը: Ժողովուրդը սոված ա, սրիպված տեղահասն ա լինում»⁷:

Սույն հետազոտության շրջանակում այցելած գյուղերից միայն Բերդավանում կար կոոպերատիվ, որ ստեղծել էին մի խումբ համախոհ ընկերներ, ովքեր ծխախոտ էին մշակում: Սակայն ինչպես նշեց կոոպերատիվի հիմնադիրներից Վարդանը՝ այն իրեն այլևս չի արդարացնում և փակվելու եզրին է:

Բնակարանաշինություն

Ավանդական փոխօգնության ոլորտներից մեկը բնակարանաշինությունն էր: Ամբողջ գյուղը հավաքվում և տուն էր կառուցում նոր կազմավորվող ընտանիքի համար: Ավանդական բնակարանային շինարարության մանրամասներ նկարագրել են մի շարք հայ ազգագրագետներ⁸:

Բնակարանային շինարարության համատեղ իրականացումը Տավուշի մարզի սահմանամերձ գյուղերում պահպանվել է բավական երկար ժամանակ: Այն համատարած բնույթ է ունեցել մինչև 20-րդ դարի վերջերը և որոշակիորեն պահպանվել է նաև այսօր. «Մի 10–15 տարի առաջ եթե մեկը տուն էր սարքում, սաղ գյուղով հավաքվում հավասար օգնում էին, շար լավ աղաթ էր: Բայց հիմի ըտենց չի»⁹:

Տեղեկատուներից մեկ ուրիշն էլ այս առթիվ ավելացնում է. «Դե, օրինակ, էս իմ միջնեկ տղի համար երեք տարի առաջ տուն էի շինում, արդեն պրծել եմ, սաղ գեղը գեր մասնակցեր: Հենց իմանում էին էսօր հիմքն եմ լցնում՝ մի 25–30 տղով գալիս էին օգնում: Պարելու վախարը էնքան հավաքվեցին, ասի՝ տղերք, էքան պերքը չի, գնացեք, երբ որ պերքը կգա, կկանչեմ»¹⁰:

Դիտարկումները ցույց են տալիս, որ մեր ժամանակներում համատեղ բնակարանաշինությունը աստիճանաբար դուրս է մղվում հանրային կյանքից, որի պատճառներից մեկն էլ այն է, որ գյուղերում նման աշխատանքների կարիք չի զգացվում, քանի որ զգալի տոկոս է կազմում բնակչության արտահոսքը դեպի հանրապետության քաղաքներ ու արտերկիր, ինչի հետևանքով ավելացել են անքնակ մնացած տները: Նոր կազմավորվող ընտանիքները հաճախ բնակվում են հենց այդ տներում: Գյուղերում վերջին շրջանում կառուցված տները պատկանում են դրսում բնակվող համագյուղացիներին, ովքեր կառուցման ժամանակ հիմնականում օգտագործում են վարձու աշխատուժ:

7 Բերդավան, 2016 թ., թոշակառու կին:

8 Նահապետյան 1979, 198–206:

9 Բերդավան, 2016 թ.:

10 Դովեղ, 2016 թ., տղամարդ 61 տ.:

Բարեկարգման և մաքրման աշխատանքներ

Համատեղ իրականացվող աշխատանքներից է նաև ճանապարհների ու փողոցների բարեկարգումն ու մաքրումը. «Գյուղը համայնքով էլ է անում, բայց ավելի շատ՝ մի քանի հոգի հավաքվում են, իրանց փողոցը մաքրում, էր էլ կա»¹¹:

Տեղեկատուներից մեկը կարևորեց համատեղ իրականացվող մեկ այլ աշխատանք՝ հանրային նշանակության տարածքների մաքրումը, որը կազմակերպում է գյուղապետարանը. «Օրինակ՝ ամեն մարդ իր ազգականների գերեզմանները մաքրում ա, բայց քանի որ կան ընտանիքներ, որոնք ասենք՝ գերանդի քաշող, աշխատող չունեն, համայնքային կարգով այդ տարածքները մաքրելու նպատակով կազմակերպվում է շաբաթօրյակ: Անձամբ ես էլ եմ մասնակցել: Նշանակություն չունի, թե ում գերեզմանի մոտն ես մաքրում. մի կողմից մերում ենք, մյուս կողմից մաքրելով դուրս գալիս»¹²:

Համայնքի միջոցով կատարվել են նաև մեկանգամյա աշխատանքներ, որոնք, սակայն, գյուղի կյանքում կարևոր դեր ու նշանակություն ունեն, օրինակ՝ գազաֆիկացում, ջրամատակարարում և այլն: Տեղեկատուներից մեկը պատմում է. «Ես հիշում եմ՝ գազը քաշելու ժամանակ Ռուսաստանում մեր գեղացիք փող հավաքեցին, մենք էլ գործն արեցինք: Էս Բերդավանի գազի 80 տոկոսը մասնավոր փողով ա արված. գյուղը համ ինքն ա հավաքել, համ դրսից են ուղարկել: Սկզբից դրսից ուղարկեցին, որ պոպյեկը անեն: Էդ վախը ես էլ էի դրսում, ես էլ եմ փող տվել, հավաքեցինք տղերանցով, մի 2000 դոլար ուղարկեցինք»¹³:

Ապաստարանների կառուցում

Պատերազմական ժամանակաշրջանում ապաստարաններ են կառուցվել հանրային համատեղ աշխատանքով, որին մասնակցել են առանձին թաղամասերի բնակիչները: «Առաջին ումբակոծությունների ժամանակ մեր փողոցից չորս տուն փոս փորեցին՝ բերդնե ծածկով ապաստարան կառուցեցին, գյուղում հիմա մի քանիսը դեռ կան: Էս ճանապարհի տակին թունել կար՝ ջրահեռացման տեղն ա, էն ժամանակ էլ ջուր չկար, հիմա էլ ջուր չկա, դարձրել էին թաքստոց: Էդ թաքստոցում մարդիկ են եղել, որ ամբողջ երեք օր իրենց ընտանիքներով, երեխաներով անընդհար մնացել են 94–95 թվերին: Մարդիկ էլ կային 2–3 ժամով էին գալիս: Ամենամուտը իմ տունն էր, ինչի կարիք լինել՝ կարող էին ազատ օգտվել»¹⁴:

Ապաստարանները կառուցվում էին ոչ միայն գյուղացիների միջոցներով, այլև գյուղից դուրս գտնվող անհատների օժանդակությամբ: Թե՛ առանձին-առանձին և թե՛ թաղովի՝ համագյուղացիները ձեռնամուխ եղան ապաստա-

11 Բերդավան, 2016 թ.:

12 Բերդավան, 2016 թ., տղամարդ 69 տ.:

13 Բերդավան, 2016 թ., տղամարդ 59 տ.:

14 Բերդավան, 2016 թ., տղամարդ 69 տ.:

րանների կառուցմանը: Ռմբապաստարաններ կառուցողները կարծես մրցում էին միմյանց հետ: Ապաստարաններ կառուցելու գործին աջակցեցին նաև հեռավոր գտնվող կոթեցիները, որոնք նյութական և ֆինանսական օգնություն էին ուղարկում: Ապաստարանների համար իր տեխնիկայով հոր էր փորում Այրումում ապրող Ռուբիկը: Արարատ Մուրադխանյանը գյուղի տարբեր թաղերում մասնակցեց 30-ից ավելի ապաստարանների կառուցմանը¹⁵:

Լյութական օգնություն ընտանիքներին

Հանրային կյանքում փոխօգնության եղանակներից է՝ ազգականների, հարևանների ու ընկերների աջակցությունը արտակարգ իրավիճակում հայտնված ընտանիքներին: Այսպես, երբ համայնքի անդամներից մեկը առողջական լուրջ խնդրի առջև էր կանգնում, սուղ ֆինանսական հնարավորությունների դեպքում՝ աջակցում էին՝ ով որքան կարողանում էր. «Այ էդ պատերազմի թվերին մենք շատ համերաշխ դառանք իրար հետ, մի մարդու նման կանգնած էինք, հիշում եմ, Ռոբին երբ տարանք օպերացիա անելու, ամբողջ գյուղը կանգնած էր, սաղ գյուղը փող հավաքեց, մի ընկեր ունեինք, սրբի պրորբլեմ ուներ, ամբողջ գյուղը մի մարդու նման, ով ինչքան կարող էր, հավաքեցինք էդ մարդը գնաց օպերացիա եղավ, մինչև հիմա էլ ապրում ա»¹⁶:

Տավուշի գյուղական համայնքներում լայն տարածում ուներ մահվան դեպքում մահացածի ընտանիքին աջակցելը. կատարվում էր դրամահավաք, որին մասնակցում էին գրեթե բոլորը. կազմվում էր ցուցակ և յուրաքանչյուրը իր կարողության համապատասխան՝ օժանդակություն էր ցուցաբերում. ...առաջ տիրության ժամանակ կար տրադիցիա, տունը՝ 1000 դրամ հավաքում էր, հետո կամաց-կամաց վերացավ, ժողովուրդը որ քյասիրացավ՝ վերացրին: Հիմա ուզում ենք, պայքարում ենք, որ վերականգնվի, արդեն երկու դեպք եղել ա, որ նորից հավաքել ենք, բայց ո՛չ բոլորն են մասնակցել: Հիմա ագիտացիա ենք անում, որ շարունակվի: Դա լավ ավանդույթ ա, ուզում ենք վերականգնենք»¹⁷:

Ինչպես տեսնում ենք, վերոնշյալ փոխօգնության եղանակը նահանջ է ապրել, որի պատճառներից մեկն էլ բնակչության աղքատացումն է: Այս փոփոխությանը նպաստել է նաև միգրացիան, երբ ընտանիքի անդամների կամ մերձավոր ազգականների մի մասը գտնվում է Հայաստանից դուրս: Նրանք, չկարողանալով մասնակցել հուղարկավորությանը, գումար են ուղարկում, ուստի ավելորդ կամ անպատշաճ են համարում, որ հուղարկավորման և հետագա արարողությունների համար այլ մարդիկ գումար հավաքեն. «Հուղարկավորության բոլոր ծախսերն իրենք են կատարում, նրանց համար դա պատվի հարց է՝ եթե Ռուսաստանում են, փող հավաքելը իրենց պատիվ չի բերում»¹⁸:

15 Մամյան 2006, 47, 246:

16 Բերդավան, 2016թ.:

17 Բաղանիս, 2016թ.:

18 Վարդանյան 2014, 221:

Համատեղ հացթխում

Փոխօգնության տարրեր պահպանվել են նաև առօրյա կենցաղում. ամենատարծվածը՝ համատեղ հաց թխելն է: Սովորաբար 5–7 հարևան կանանցով հավաքվում էին և հաց թխելու համար ընտրում թաղամասի փոքրից մեկը: Հաճախ հերթով թխում էին յուրաքանչյուրի հացը: Այս դեպքում կարևոր էր, թե ով առաջինը կթխի, քանզի ակնհայտ է, որ առաջինը փոփոք վառողը անհամեմատ ավելի շատ փայտ կծախսեր. *«Եթե հինգ հոգի են հաց թխողները, էդ հինգից առաջին վառողը հերթով փոխվում ա, առաջին վառողը մի քիչ շար ա վառում, մնացածները քիչ են վառում, դրա համար հերթով՝ էս անգամ մեկը, մյուս անգամ մյուսը, ըսենց հերթով վառում են: Մնացածի դեպքում հերթն արդեն նշանակություն չունի»¹⁹:*

Երբեմն լինում են նաև այս ավանդության խորմից շեղվելու դեպքեր: Օրինակ՝ եղել է դեպք, երբ փոփոք մշտապես առաջինը վառել է միևնույն մարդը, քանզի վերջինս զբաղվել է փայտի իրացմամբ և հետևաբար փայտի ձեռքբերման խնդիր չի ունեցել. *«Միասին՝ մի քանի ընտանիքով հաց ենք թխում: Եթե մի հոգին էդ օրը վառում ա, մի 5–6 հոգի թխում են: Ենթադրենք՝ մենք առաջինը վառում ենք, հետո հարևանները գալիս են, ամենքը իրա փեկով կրակը բորբոքում ա: Առաջին վառողը միշտ շար ա վառում: Ես էլ, որ շոֆեր եմ, փեկ շար ունիմ, առաջինը ես եմ վառում, միշտ ըլրենց ա: Եթե ես մի 20 փեկ եմ վառում, մնացածը 7–8 փեկով պրծնում են»²⁰:*

Փոխօգնության այլ ձևեր

Առօրյա-կենցաղային մակարդակում հանդիպում են փոխօգնության այլ ձևեր ևս՝ կենցաղային տարրեր աշխատանքներում միմյանց օգնության հասնելը, պարզ ապրանքափոխանակությունը, ևն. *«Մենք ընդհանրապես կով չենք ունեցել, բայց մեր տան կաթնամթերքը ոչ մի դեպքում չի պակասել: Էդ եղել ա ապրանք փոխելու կամ առևտրի շնորհիվ: Նա կաթ ունի, նրանից կաթ ենք առնում, մածուն ու պանիր առնում, նա էլ՝ էս չունի, մենք ենք տալիս, ծախում կամ փոխ տալիս»²¹:*

Վերջին շրջանում ի հայտ է եկել որպես փոխօգնություն ընկալվող մի երևույթ, որը սերտորեն առնչվում է արտագաղթին: Տավուշի մարզում աշխատանքային միգրացիան, որ նախկինում մեծ ծավալներ չուներ, լայն տարածում ստացավ անկախության տարիներին²²: Արդյունքում՝ ի հայտ եկավ մի երևույթ, որն ազգագրության տեսանկյունից կարելի է դիտարկել որպես ազգակցական փոխօգնության ձև, որտեղ կարևոր դեր խաղացին ազգակցական կապերը, երբ օտարության մեջ գտնվող մարդիկ հրավիրում էին առաջին հերթին իրենց մերձավորներին ու բարեկամներին և օգնում աշխատանքի տեղավորվելու

19 Կին 52 տ.:

20 Դուվեղ, 2016թ., տղամարդ 61 տ.:

21 Բաղանիս, 2016թ., կին 60 տ.:

22 Հմմտ. Գալստյան 2014, 223:

հարցում: Այս երևույթը կարելի է դիտարկել՝ որպես փոխօգնության մի տարբերակ, երբ ազգականները փորձում էին պահպանել ավանդական ազգակցական կապերը նաև օտարության մեջ. «Ով ընդի հնարավորությունն ա ունեցել, բարեկամներին քաշել տարել ա»²³:

Այսպիսով, ի մի բերելով Տավուշի մարզի վերոնշյալ սահմանային բնակավայրերից հավաքված նյութերը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ այսօր էլ համայնքներում փոխօգնության շատ եղանակներ շարունակում են գոյատևել և կարևոր դեր կատարել հանրային և ընտանեկան-ազգակցական հարաբերություններում: Ավանդական փոխօգնության եղանակները, կախված՝ տնտեսական համակարգի և ընդհանուր իրավիճակի փոփոխություններից՝ պատերազմ, արտագաղթ են, որպես դրական երևույթներ՝ շարունակվում են: Միտումներ կան՝ վերականգնելու մոռացության մատնված որոշ ձևեր, քանի որ սոցիալ-տնտեսական արդի պայմաններում փոխօգնության շնորհիվ հնարավոր է դառնում դյուրացնել մարդկանց առջև ծառացած տարբեր խնդիրների լուծումը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԱԼՍՏՅԱՆ 2014

Գալստյան Մ. Վ., Աշխատանքային միգրացիան Տավուշում // Տավուշ. սոցիալ-մշակութային գործընթացներ (խմբ. Ս. Վարդանյան, Լ. Վարդանյան), Երևան, «Գիտություն», 2014, 83–125:

ԶԱԲԱՐՅԱՆ 2010

Զաքարյան Թ. Զ., Փոխօգնության դրսևորման արդի ձևերը ՀՀ Տավուշի և Սյունիքի մարզերի բնակչության շրջանում // Հայ ժողովրդական մշակույթ 15. Ավանդականը և արդիականը հայոց մշակույթում (խմբ. Լ. Հ. Աբրահամյան, Ա. Զ. Թադևոսյան, Թ. Լ. Հայրապետյան), Երևան, «Գիտություն», 2010, 30–35:

ՄԱՄՅԱՆ 2006

Մամյան Ի. Հ., Մարտնչող Լեոնահովիտ, Երևան, «Արայի լեռ փրինթ», 2006:

ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ 1979

Նահապետյան Ռ. Ա., Ազգակցական և համայնքային փոխօգնության ձևերի վերապրուկները աղճնիքահայության մեջ // Բանբեր Երևանի Համալսարանի, 1979, թիվ 1 (37), 198–206:

ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ 2014

Վարդանյան Լ. Մ., Տավուշցիների ընտանեկան ծիսակարգը // Տավուշ. սոցիալ-մշակութային գործընթացներ (խմբ. Ս. Ա. Վարդանյան, Լ. Մ. Վարդանյան), Երևան, «Գիտություն», 2014, 165–221:

Гарегин Авагович Григорян
Институт археологии и этнографии

ЭЛЕМЕНТЫ ВЗАИМОПОМОЩИ В ТАВУШСКИХ ПОГРАНИЧНЫХ СЕЛАХ

Ключевые слова: Тавуш, село, взаимопомощь, приграничный, традиция, сельскохозяйственный.

Обобщая исследование по теме «Элементы взаимопомощи в северных приграничных селах Тавуша», можно констатировать, что в приграничных общинах определенные категории взаимопомощи продолжают существовать и сегодня, играя важнейшую роль в общественных и семейно-родственных отношениях. Традиционные способы взаимопомощи, в зависимости от изменений, диктуемых временем и ситуацией, – изменение экономической формации, эмиграция, фактор военных действий и т.д. – претерпели ряд изменений. Следует отметить, что сам факт существования взаимопомощи воспринимается обществом весьма положительно, и это считается очень желательным, а в иных случаях – и необходимым. Вот почему следует поддерживать и сохранять жизнеспособные формы такой взаимопомощи.

По сей день самым распространенным видом взаимопомощи остается традиция оказания помощи друг другу в ведении хозяйства, как-то: совместное осуществление тех или иных сельскохозяйственных работ (сенокос, сбор урожая и т.д.), совместное возведение строений общественного или индивидуального назначения (строительство жилых домов, возведение либо реставрация памятников), а также выполнение работ внутриобщинного значения (уборка улиц и кладбищ, благоустройство дорог и так далее). Взаимная помощь способствует повышению эффективности труда. В основном помощь друг другу оказывают друзья, а также родственники и соседи. В частности, элементы взаимопомощи обрели широкое распространение после приватизации земель, что нашло отражение в выполнении тех или иных сельскохозяйственных работ. Однако впоследствии такая форма взаимопомощи была постепенно вытеснена, уступив место наемному труду, но при этом не исчезнув окончательно.

Garegin A. Grigoryan
Institute of Archaeology and Ethnography

ELEMENTS OF MUTUAL ASSISTANCE IN THE BOUNDARY-ADJACENT VILLAGES OF TAVUSH

Keywords: Tavush, village, mutual assistance, boundary-adjacent, tradition, farm works.

Thereby summing up this study on the issue of the “Elements of mutual assistance and help in the northern boundary-adjacent villages of Tavush”, one could state that in the near-border communities certain categories of mutual assistance keep existing by today, playing an essential role in social and family-related communication. Traditional ways of mutual assistance, depending on the changes predicted both by time and situation – the change in economic formation, emigration, the factor of military operations, etc., have faced a whole number of changes. It

should be noted that the fact of existence of mutual assistance itself uses to be accepted by the society very positively, and exactly this existence is considered to be as very desirable, and in some cases also even as necessary. That is why there is an obvious need to support and securely manage all the viable forms of this mutual assistance.

As of today, the most common type of mutual assistance and help is the tradition of helping each other in the field of farming, such as joint implementation of various agricultural and farm works (haymaking, harvesting, etc.), joint construction of public or private buildings (construction of residential houses, the raising or restoration of monuments), as well as carrying out the intra-community works (cleaning streets and cemeteries, roads improvement and repair etc.). Mutual assistance contributes and increases the improvement of labor efficiency. Generally, these are friends helping each other, as well as relatives and neighbors providing mutual help. In particular, the elements of mutual assistance have gained wide acceptance after the privatization of lands, in the form of carrying certain agricultural works. However, afterwards, at later times, this form of mutual assistance has been gradually ousted, yielding its place to the wage labor, while still not disappearing completely.